

Reconfigurarea distopiei prin „2084 – Sfârșitul lumii” de Bualem Sansal

Lect. dr. Daniela BOGDAN
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *Brave New World* (Aldous Huxley), written in 1932, 1984 (George Orwell) issued in 1949, *Fahrenheit 461* (Bradbury) from 1953 or 2084 (Bualem Sansal) published in 2015. Apocalyptic science-fiction has always fed and enriched literature all over the world. If in the late 40's, demons came from the political field: Nazism, Stalinism, now it's time for religious fanaticism, played for radical Islam, to stir the minds of the writers. Relying on Orwell's book, whose fan Bualem Sansal declared himself, from the very beginning, the Algerian writer imagined a society in which salvation comes only from within. A book about the "other", a book of ideas in which Sansal uses the concept of hybridity and comments on Orient, making use of all Western stereotypes, in order to alert on the rise of globalism and religious totalitarianism.

Keywords: *distopy, Orwell, religious totalitarianism, freedom, hybridity, the otherness.*

Romanul scriitorului algerian, Bualem Sansal, distins cu Marele Premiu al Academiei Franceze în 2015, desemnat drept cea mai bună carte a anului de către revista Lire și tradus deja în 25 de limbi, a stârnit comentarii și nenumărate controverse. Cei mai mulți au spus că romanul se citește ca o distopie orwelliană, unii că e o critică deloc subtilă asupra modului în care e guvernat statul islamic, alții l-au considerat un roman al devenirii, unul de aventuri sau un science-fiction contemporan. Titlul trimite la cartea lui Orwell, 1984. La fel și finalul, aluziile textuale și subiectul cărții, decodat la un prim nivel: Ati, locuitor al țării „Abistanului” – națiune pur ficțională, după cum ne asigură, printr-un Avertisment deloc liniștitor¹, Boualem

---

¹„Cititorul va avea grijă să nu creadă că povestea care urmează este una adevărată sau că a împrumutat ceva din vreun eveniment real. Ei bine, nici vorbă de așa ceva, totul a fost inventat, personajele, faptele și toate celelalte, iar dovada este că lucrurile se petrec într-un viitor îndepărtat, într-un univers îndepărtat, care nu seamănă întru nimic cu al nostru. Este vorba despre o lucrare de pură ficțiune, lumea lui Bigaye pe care o descriu în paginile de față nu există și nu ar avea nici un motiv să existe pe viitor, la fel cum nici lumea aceluia Big Brother, închipuită de maestrul Orwell și atât de frumos povestită în relatarea din 1984, nu exista pe vremea lui, nu există nici în vremea noastră și, evident, nu ar avea nici un motiv să existe vreodată, în viitor. Dormiți, prin urmare, liniștiți, oameni buni, totul este absolut fals,

Sansal în deschiderea volumului – se trezește, în urma unei șederi într-un sanatoriu de recuperare, marcat de dorința inexplicabilă de a gusta schimbarea. În contextul unei societăți perfect supuse Armatei Aparatului (un aparat construit ca în 1984 a lui Orwell), dorința lui Ati devine deviație halucinantă care îi pune viața în pericol. Este imposibil de imaginat că, într-o lume controlată cu măiestrie de Yölah (Dumnezeu) prin trimisul său pe pământ, Abi, cineva se poate comporta atât de irațional încât să ajungă, prin introspecție și analiză, la adevăruri contrare celor propovăduite de conducerea Abistanului. Aici, unde există un Bigeye- echivalent al lui Big Brother din lumea orwelliană, oamenii vorbesc o limbă nouă, monosilabică – abilimba – iar istoria și trecutul se scriu și se rescriu de câte ori dispar armate sau locuitori, singura acțiune posibilă este pelerinajul controlat. Un an de zile, Ati, funcționar din capitala Abistanului, se recuperează după tuberculoză, într-un sanatoriu aflat pe cel mai înalt multe din ținut (trimitere clară la personajul lui Thomas Man din Muntele Vrăjit). Sub efectul medicamentelor, el ascultă fascinat poveștile lui Nas, un fost angajat al Ministerului Cărților Sfinte și al Memoriei, care a descoperit, într-o expediție secretă, că există și altceva dincolo de Abistan. Pe lângă rescrierea în cheie religioasă a distopiei orwelliene, cartea lui Sansal este un roman al introspecției și unul de aventuri. Un singur om, mânat de îndoială – sentiment pentru care nu există un cuvânt în abilimbă –dărâmă, mental, un eșafodaj fals pe care se construiește întregul univers al Abistanului. Evident, urmează o călătorie inițiatică, plină de aventuri, dusă cumva la bun sfârșit. După ce nu a ieșit niciodată din perimetrul propriului cartier, Ati ajunge să cunoască îndeaproape măruntaiele sistemului totalitar. Și astfel, Sansal vine să demonstreze că schimbarea survine printr-o iluminare de moment, printr-un zbucium interior transfigurator. Într-un sistem totalitarist în care nu se mișcă nicio frunză fără ca Aparatul să ia măsuri, mesajul optimist al lui Sansal este că în pe dinăuntru omul poate fi cât de liber își permite să fie!

„Ati nu era liber și nu avea să fie niciodată, dar, hrănindu-se pur și simplu cu dubiile și cu spaimile sale, se simțea mai adevărat decât Abi, mai mare decât Dreapta Frăție, cu tot cu tentacularul ei Aparat, mai viu decât masa inertă și agitată a credincioșilor, fiindcă ajunsese la conștiința stării în care se află și tocmai în asta consta libertatea, în

---

iar restul e sub control.”(Avertisment - Bualem Sansal, 2084- Sfârșitul lumii, ed. Humanitas Fiction, 2015)

a înțelege că nu suntem liberi, dar că deținem puterea de a ne bate până la moarte pentru a fi”.¹

Spre deosebire de Orwell, scriitorul nu copleșește universul ficționalizat cu aspecte sociale – în ciuda aglomerației de detalii, luate chiar din lumea arabă, menite să asigure verosimilul - ci îl izolează, mental, pentru a-l analiza cu ușurință. Sansal deconstruiește, la început prin recursul la ironie amară, mai apoi prin ochii din ce în ce mai formați în a vedea minciuna sistemului, ai lui Ati, o lume în care simțurile se activează doar pentru a repudia ceea ce sunt forțate să integreze în structura lor interioară.

„...o conspirație poate ascunde o alta, iar adevărul, la fel ca minciuna, nu există decât atât timp cât noi credem în ele...știința unora nu compensează ignoranța altora, iar omenirea își reglează întotdeauna ritmul în funcție de cel mai ignorant membru al său. Sub domnia Gkabului (acceptării), Marea lucrare s-a împlinit: ignoranța domină lumea, ajunsă la stadiul la care știe totul, poate totul, vrea totul.”²

Sansal descrie călătoria lui Ati în patru cărți și un epilog curios. Cartile I și II ne familiarizează cu Abistanul: Sansal are idee cum arată această țară absurdă și, chiar dacă nu o ancorează prea mult în realitate, o descrie cu lux de amănunte. Cartea a III-a este un mini-roman de aventuri, descriind călătoria inițiată a lui Ati spre adevăr și iluminare, iar cartea a IV-a ne pregătește de final. Epilogul este compus din șapte + unul articole, primele publicate de Abistan e-news și ultimul – o poveste a unui pelerin, care circulă pe o foaie de hârtie printre cei din caravane, atestând, sau nu, existența Frontierei – poate un tribut adus reporterului Orwell. Fiecare carte începe cu un rezumat al poveștii pe care o conține: practic romanul poate avea, în esență, 5 pagini.

La un alt nivel, 2084 se citește ca o critică dură adusă totalitarismului religios. Aici este punctul în care aparatul argumentativ al romancierului strălucește. Dureros este momentul în care înțelegem că în limba unui popor stă puterea sa de a gândi. Fără cuvânt, omul este redus, anihilat. Deloc întâmplător, „abilimba” e formată doar din cuvinte monosilabice. Apoi, întreaga practică religioasă este demontată pas cu pas.

„Sistemul a înțeles perfect că ipocrizia formează credinciosul perfect, și nu credința, care prin natura sa opresivă poartă în

---

¹Bualem Sansal, 2084- Sfârșitul lumii, ed. Humanitas Fiction, 2015, București, p.43

²Idem, p. 192

propriul siaj îndoiala și chiar revolta și nebunia. Și a mai înțeles că adevărata religie nu poate fi nimic altceva decât bigotism bine pus la punct, ridicat la rang de monopol, și menținut printr-o omniprezență teroare.”¹

În Abistan nu există alt Dumnezeu în afara lui Yölah, și nici un alt profet pe lângă Abi, ruga este obligatorie de nouă ori pe zi, rememorarea este total interzisă și singura modalitate de a călători este prin intermediul pelerinajelor. Sistemul detectează tot, chiar și ideile nerostite, ereticii sunt decapitați în fața mulțimilor, în piețe publice, după ce sunt torturați. “În Abistan nu exista o altă economie în afara celei religioase.”²În anul în care, numai la Paris, au avut loc două atentate care au zguduit lumea, romanul pare o alegorie sumbră a unui califat global. În același an, chiar în ziua atacului de la Charli Hebdo, scriitorul francez Michel Houellebecq publicase *Supunerea*, o abordare mult mai detașată a unui scenariu identic: într-o viitoare Franță, Partidul Islamic e votat în mod democratic și ajunge la putere. Și această carte s-a bucurat de succes deplin și a fost premiată. Rețeta unei distopii contemporane este, deci, să te inspire din realitate (Și Orwell criticase la vremea aceea, sistemul comunist sovietic) dar să scurtezi timpul de raportare la model și cel de realizare al scenariului apocaliptic. Iar literatura franceză pare destul de pasionată de astfel de rescrieri ale clasicilor, mai ales dacă sunt făcute de scriitori algerieni: Kamel Daoud în romanul său primit bine de francezi și premiat, *Meursault, contra-ancheta*, îl rescrie pe Camus (*Străinul*) povestind cine e Arabul și cum arată lumea lui. *Unii au argumente solide pentru a arăta că în 2084* scriitorul algerian critică fundamentalismul Islamic, folosindu-se de noțiuni și stereotipii occidentale.

„Inspecția periodică era, pentru a spune astfel, un adevărat sacrament, un eveniment important în viața credinciosului, era un act liturgic la fel de important precum Cezura pentru băieți, Rezecția pentru fete, cele nouă rugăciuni zilnice, Marea Rugăciune de Joi, Siamul, cele opt zile sfinte ale Abstenței totale, Zira, Ziua Răsplății care onora drept-credincioșii meritorii, precum și Așteptarea de cursă lungă sau Zibi, incredibila Zi Binecuvântată în care puteau fi văzuți fericiții aleși pentru pelerinaj luând drumul Locurilor sfinte.”³

---

¹Idem, p.40

²Idem, p.20

³Idem, pp.74-75

Încă din primele rânduri descindem într-o lume post-jihadistă, care a cunoscut Marele Război Religios și în care viața se recompilează în forme și conținuturi ciudate, dependentă de ritualurile zilnice și de sistem. Și totuși, Sansal e precaut: ne spune încă din start – de la începutul romanului – că e în conflict cu ORICE formă de religie: „Poate că religia te face să-l iubești pe Dumnezeu, însă nimic nu are mai multă forță decât ea în a te face să detești omul și să urăști omenirea.”¹ La fel de precaut este și în unul din interviurile sale, în care Sansal povestește despre cea mai mare temere a sa. “Nu sunt islamofob. Refuz numai orice ideologie a autorității, religioase ori secularizate. Lupt apoi, și voi lupta, cu toată puterea mea, împotriva islamiștilor radicali. Poate ne lipsește doar un cuvânt pentru a descrie exact despre ce simt și scriu, însă dacă ar fi să inventăm un neologism, <<islamofob>> nu sună tocmai bine. În orice caz, libertatea înseamnă, în opinia mea, posibilitatea de a spune că nu iubesc Wahhabi din Arabia Saudită sau Islam, fără a urî pe nimeni. Oamenii au dreptul să critice orice, chiar și religia, ba mai ales religia, dacă ei consideră că e potrivit acest lucru. Aceasta este principala mea sursă de inspirație: am început să scriu într-o țară aflată în război din cauza islamiștilor - islamismul politic e radical. Am crescut în acest conflict. Mesajul jihadiștilor s-a concentrat foarte mult pe vin acelor din Vest, dar trebuie să fim foarte atenți să nu confundăm torționarii cu victimele. Am început să scriu într-o țară în război-. Am crescut în acest conflict. Problema reală este legată de faptul că Occidentul nu se opune cu mai multă fermitate ideilor și valorilor jihadiștilor, dacă acestea nu sunt legate de comerț și de bani. Dacă nu vom apăra cu toată puterea valorile libertății individuale și ale democrației, războiul va fi pierdut din start!”, spune Bualem Sansal într-un interviu semnat de Guido Caldiron.²

Succesul lui Sansal se explică și prin faptul că algerianul mixează o scriitură în care vorbește despre “*celălalt*”, cu suspansul unei realități care, până într-un punct, seamănă bine cu ficțiunea. O face și Michel Houellebecq în cartea sa, *Supunerea*, Sabri Louatah în cele patru volume ale unei saga de familie – *Sălbaticii* (2012-2014) sau Christopher Mullin în *A Very British Coup*. Iar un apel la distopia lui Orwell, chiar dacă surprinzător, nu i-a adus premiul literar, îl face și Haruki Murakami, cu al său *1Q84*. Rezultă că Sansal țintește foarte sus și vrea să demonstreze cu mult mai mult. Romanul lui

---

¹Idem, p. 5

²<http://ilmanifesto.global/in-islamism-algerian-writer-sees-nazis-and-big-brother/>

Sansal trebuie discutat în termeni de „celălalt”, hibriditate, „*the Muslim menace*” (Edward Said – Orientalism)¹ și stereotipii. Unul dintre cei mai disputați termeni în studiile post-coloniale, „*hibriditatea*”, se referă la crearea de noi forme transculturale în zona de contact produsă de colonizare. Dar definiția care ne interesează pe noi, în ceea ce privește hibriditatea este legată de „*fragmentele amintirilor și experiențelor povestite care mobilizează comunitățile contemporane.*”² Un Algerian rescrie un clasic și critică un sistem religios din interior și, totuși, cu detașare. Vorbește despre „*celălalt*” cunoscându-l bine și folosindu-se de stereotipiile Occidentului față de Orient. Analizează dereglarea unei religii, disecând cu răceală propriul organism bolnav:

„...Gkabulul (acceptarea) venea de departe, din dereglarea internă a unei religii străvechi, care cândva, adusesese mândrie și bucurie nenumăratelor triburi ale deșertului și câmpiilor, dar ale cărei resorturi și roțițe se spărseseră din prea violenta și discordanta utilizare operate de-a lungul veacurilor, stare agravată de absența depanatorilor competenți, și a călăuzelor atente. Gkabulul se născuse din această lipsă de grijă a unei religii care, la rândul ei, ca sinteză și chintesenă a religiilor ce o precedaseră, se dorea viitor al lumii.”³

2084 este o super-producție, o operă aproape științifică, după cum spune chiar Sansal, prin care autorul aduce laolaltă tipare de totalitarism politic și religios, într-o descriere cinematografică în care nu lasă nimic ne-explorat: pentru veridicitate sunt descrise ghetourile, oamenii, peisajele, hainele (burniqabs) și Frontiera. Apoi, specialist în economie politică, Sansal se dovedește a fi un cunoscător al oricărei forme de autocrație și un fin analist al psihologiei maselor. Planurile de lectură în roman alternează: viața lui Ati, organizarea statului, religia, societatea din Abistan, toate sunt analizate în detaliu. Cititorul e bombardat, pe alocuri, cu date aproape inutile, care sporesc veridicitatea și impresia de absurd. Există la Sansal o obsesie pentru detaliile birocratice ale sistemului, care, în economia lecturii, nu vor folosi la nimic, și pe care uneori ai impresia că scriitorul le aruncă de-a valma, în cărucia cititorului. Iată un exemplu:

---

¹Edward Said, *Orientalism*, Penguin Classics, 2003

²Bhabha, H., *Redrawing the boundaries: the transformation of English and American literary studies*. Stephen Greenblatt and Giles B. Gunn. Modern Language Association of America, New York, 1992, p.230

³Bualem Sansal, 2084- Sfârșitul lumii, ed. Humanitas Fiction, 2015, p.229

„Core, alcătuit din doi mockbiști și un agent al Aparatului, era condus de un rector care făcea parte dintre Onorabilii Dreptei Frății, persoană ce superviza domeniul de activitate sau regiunea respectivă. Unul dintre cele mai importante comitete era acela care evalua personalul din administrație. În capitală, se bucura de o aură specială și de o foarte bună organizare, animând un șir nesfârșit de subcomitete, care își multiplicau activitatea prin diferitele servicii și cartiere ale orașului. Acestea erau cunoscute prin codurile care li se atribuiseră. Cel care activa în cartierul lui Ati, S21, în sudul Qodsabadului, era cunoscut și drept Comitetul S21. Avea reputația de a fi inflexibil, dar și de infailibil de corect. Președintele lui era bătrânul Hua, rectorul emerit. În tinerețe, fusese un celebru luptător pentru credință.”¹

Într-o lume în care nimeni nu știe în ce an se găsește, Ati are șansa să se întâlnească cu trecutul, într-un impresionant muzeu al secolului XX, recompus, din pasiune, de prietenul său Toz. Rezultă că în 2084 nu neapărat istoria este cea care s-a prăbușit, ci însăși civilizația.

„Nu ipocrizia sau minoratul, cel puțin cognitiv, al liderilor religioși te cutremură, nici măcar cruzimea și violența instituționalizate și devenite categorii ale cotidianului – nu, pe acestea le știm deja și le cunoaștem prea bine. Ceea ce cutremură cu adevărat în 2084 vine din direcția distrugerii și a dispariției culturii și a oricărei chemări umane către ea. Omul din 2084, dincolo de ființa cadaverică și continuu hăituită, trăiește o profundă atrofiere culturală: prin împuținarea cuvintelor și a literelor noii limbi, prin eliminarea sensurilor care indică libertatea de orice natură, prin cultivarea resentimentului în dauna respectului și a oricărei virtuți milenare moralizatoare, în definitiv, prin opacitatea privirii și brutalizarea continuă a gesturilor. Adăugați la acestea lipsa memoriei colective a oamenilor, dispariția cărților, a electricității și a tehnologiei, întoarcerea tuberculozei, a leprei, ciumei și a iradierii, un cotidian îmbibat în sărăcie, în lipsuri de tot felul și în mizerie, și pelerinajul religios, ca unica motivație a vieții de a părăsi demn această lume. Am enumerat numai câteva dintre elementele prin care autorul a întrevăzut prăbușirea orizontului din 2084.”²

---

¹Idem, p.77

²Idem, p. 228

E drept că finalul e, oarecum, optimist: Ati e transfigurat de experiență și nu mai poate trăi aici și acum. Caută Frontiera pentru a afla adevărul. Romanul e unul inițiativ, iar personajului principal, chiar dacă nu găsește ieșirea, trage un semnal de alarmă, deloc subtil, asupra viitorului omenirii:

„Ce e de făcut atunci când, privind trecutul, vezi pericolul dând năvală peste cei care ne-au precedat în istorie? Cum să-i avertizezi? Cum să le spui contemporanilor tăi că nenorocirile dezlănțuite de ieri vor da în curând și peste ei? Cum să-i convingi când religia le interzice să creadă în propria moarte, când sunt convinși că locul în paradis le este rezervat și îi așteaptă ca un apartament într-un palat.”¹

2084 este în esență un roman al ideilor, scris, în comparație cu varianta orwelliană, în manieră omniscientă. Asta înseamnă că teroarea sufocantă a protagonistului din textul-model e înlocuită în 2084 cu un fel de didacticism, ce traduce o viziune simplificată și totuși moralizatoare a unei situații tragice. Cartea se citește deopotrivă și ca un posibil avertisment asupra globalismului care tinde să înghită tot: vom avea în curând o religie comună, limbă comună, cutume, sărbători și amintiri comune, la care, dacă adăugăm inexistența continuității temporale și lipsa experienței istorice comune, s-ar putea să obținem un fel de Abistan. Cultura globală, spune Anthony Smith, este „anistorică, atemporală și lipsită de memorie”², deci o cultură a aparențelor, laică și care generează omul kitsch. 2084 se poate citi și așa: nu e neaparat despre celălalt ci, poate, despre noi, despre ceea ce vom deveni într-un viitor apropiat.

BIBLIOGRAFIE:

Achebe, C. *Things Fall Apart* Heinemann Press, London, 1958

Ashcroft, B., Griffiths, G. and Tiffin, H. *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, Routledge, London, 2003

Bhabha, H., *Redrawing the boundaries: the transformation of English and American literary studies*. Stephen Greenblatt and Giles B. Gunn. Modern Language Association of America, New York, 1992

Bualem Sansal, *2084- Sfârșitul lumii*, Ed. Humanitas Fiction, București, 2015

---

¹<https://hyperliteratura.ro/2084-boualem-sansal/>

²Anthony Smith, *Ethno-symbolism and nationalism: a cultural approach*, Routledge, 2009, p. 152

Orwell, George, 1984, Polirom, Iași, 2016

WEBOGRAFIE:

http://eurolitnetwork.com/the-end-of-the-world-by-iman-humaydan/?fb_ref=Default

<https://arablit.org/2015/10/06/2084/>

<http://www.agerpres.ro/cultura/2016/06/04/bookfest-stanomir-despre-romanul-2084-sfarsitul-lumii-de-boualem-sansal-o-carte-care-poate-fi-profetica-20-18-38>

<http://filme-carti.ro/carti/2084-sfarsitul-lumii-de-boualem-sansal-58664/>

<https://bookhub.ro/2084-sfarsitul-lumii-de-boualem-sansal/>

<http://www.worldliteraturetoday.org/2016/january/2084-la-fin-du-monde-boualem-sansal>

<https://arablit.org/2015/10/21/sansals-2084/>

<https://hyperliteratura.ro/2084-boualem-sansal/>

<http://ilmanifesto.global/in-islamism-algerian-writer-sees-nazis-and-big-brother/>